

LAPSEN KALTOINKOHTELUN JA KANNUSTAVA VUOROVAIKUTUS

Jukka Mäkelä, lastenpsykiatri
lasten psykoterapeutti, vanhempi-lapsi –terapeutti
Erityisasiantuntija, THL
Lapset, nuoret ja perheet -yksikkö

KULLERVO KALTOINKOHDDELTUNA LAPSENA

- Veljesviha – sota – orjuus – orpous
- Lähtökohtainen raivo ja tuhoavuus
 - jo kehossa rakkauden riistäminen nosti tuhoavuuden
- Tehtävät ilman niihin annettua tukea
 - voima suuntautui hallitsemattomasti
 - tulkittiin lapsen ominaisuudeksi
- Lupauksen pettäminen
 - huolenpito oli petollista
 - hävitti ainoan siteen omiin juuriin
- Kohtalokas kohtaaminen sisaren kanssa
 - lopullinen tuho voi alkaa sattumanvaraisesta tapahtumasta

KALTOINKOHTELU

- Kaltoin tulee sanoista kaltto ja kalteva
 - käytetään Kullervon ja häväistyn neidon kuvauksissa
 - ei suoraa eikä selkeätä vaan kalteva taso
- Väkivalta – hyljeksiminen – nöyryyttäminen – tuetta jättäminen
 - esim. ”emotionaalinen kaltoinkohtelu” vieraannuttaa
 - hyvin harvoin tutkitaan rikoksena
 - silti rajut huoltajuusriidat ja vieraannuttaminen ovat vakavia rikoksia lasta kohtaan
- Lapsen käyttäminen omien tarpeiden täyttäjänä
 - seksuaalisissa tarpeissa raja on selkeä
 - sumea raja esim. hyväksynnän, hellyyden ja sisarusten hoitamisen tarpeissa

PARADOKSI

- Monet vanhemmat laiminlyövät, pahoinpitelevät tai hylkäävät lapsiaan kaikissa tunnetuissa kulttuureissa
 - äidit ovat usein vastuussa varsinkin pienten lasten kaltoinkohtelusta
- Muut ihmisapinat eivät kaltoinkohtele pentujaan
 - omaa pentuaan suojellaan ilman ehtoja
- Ihmislapsi tarvitsee ylivoimaisen satsauksen
 - ihmisellä on pisin riippuvuuden ja kehityksen aika
 - yksikään vanhempi ei voi selvitä omillaan
 - lapsi on vaarassa jos vanhempi ei saa tarvitsemaansa tukea
 - kaltoinkohtelu on yksilökeskeisten menestysyhteisöjen erityinen vitsaus

IHMISEN ERITYINEN VANHEMMUUS

- Yhdessä kannettu vanhemmuus on lajillemme välttämätöntä ja siten ominaista
- Äidit ovat valmiit antamaan vauvansa toisten syliin
 - kaikissa kulttuureissa toisia naisia apuna
- Miesten kyky hoivata ja huolehtia on aivan poikkeuksellista
 - suurta vaihtelua
 - kosketus vauvoihin on avuksi
 - yhteiskunnalliset ratkaisut tärkeitä
- Lapset seuraavat aikuisia kiinnostuneena
 - suuria temperamenttisiä eroja
 - isät valitaan usein leikkiveriksi

VANHEMMUUDEN JAKAMINEN ON VOIMAVARA

- Kiintymyssuhteet on usein ymmärretty rajallisesti
 - lapsi hyötyy monesta häneen sitoutuneesta aikuisesta
- Vanhemman sitoutuminen lapseen liittyy hänen käytettävissä oleviin voimavaroihinsa
 - kun on vaikeata, odottaa saavansa tukea
 - tuen saaminen lisää toimintamahdollisuuksia
 - ilman tukea jääminen lisää epätoivoa
- Jollei saa, vanhempi kääntyy helpommin lasta tai tuetta jättänyttä aikuista vastaan
 - empatia lapsen tilannetta kohtaan kapeutuu
 - kaltoinkohtelu todennäköisempää
 - parisuhdeväkivalta lisääntyy
 - **yksin selviämisen eetos on uhka lapselle**

VANHEMMUUS TUO AINA MYÖS STRESSIÄ

- Pelko vahingoittumisesta tai menetyksestä
 - tärkeän läheisen: lapsen, puolison, oman vanhemman
 - oma hallinnan kokemus
- Stressin säätelykyky on yksilöllinen
 - myös kyky käyttää kiintymyksen kohteita tukena
- Lievä stressi parantaa toimintaa
 - rohkeus ja innovaatio
 - lähesty ja hoivaa (tend and befriend) käytös

LIIKA STRESSI

- Oma toiminta jäykistyy
 - toiminnan vaihtoehdot rajautuvat
 - oma hallinnan tai jatkuvuuden kokemus
- Eri havaintolähteitä yhdistelevät ja yhteen nivovat toiminnot lakkaavat
 - taistele, pakene tai jähmety -reaktiot
- Toisten käyttäminen stressin säätelyn tukena vaikeutuu
 - aiemmat kiintymyskokemukset keskeisiä
- Sosiaalinen tuki auttaa kestäämään stressiä
 - aikuisinakin tarvitsemme kiintymysjärjestelmää
 - lasten kaltoinkohtelun **ensimmäisen asteen ehkäisyä**

MITÄ KAIKKI LAPSET TARVITSEVAT KUKOISTAAKSEEN

- **ravintoa, liikuntaa, lepoa**
- tulla **nähdyksi**– omana itsenään, iloa tuottavana
- tulla **kuulluksi** – ja siten arvostetuksi omine aloitteineen ja ajatuksineen
- **vapautta** tutkia ja onnistua
- saada **opetusta** oman kulttuurin arvoista ja odotuksista
- tulla **hyväksytyksi** omaan ryhmäänsä
- vireystilan **yhteistä säätelyä**– voidakseen pysyä yhteydessä toisiin

LAPSEN KEHITYS ON AIKUISTEN VARASSA

- Lapsi kehittyy vuorovaikutuksessa moniulotteisen ympäristön kanssa
- Jokapäiväisistä kanssakäymisistä läheisten kanssa syntyy aivorakenteita ja mielen kykyjä
 - ulkoisesta syntyy sisäinen
 - kotona, päivähoitossa, koulussa ja muissa arjen ympäristöissä
- Lapsen kehitys
 - sen tukeminen ja ohjaaminen
 - sen häiriintyminen ja korjaantuminen
- tapahtuvat suhteessa ympäristöön ja yhdessä siinä olevien ihmisten kanssa

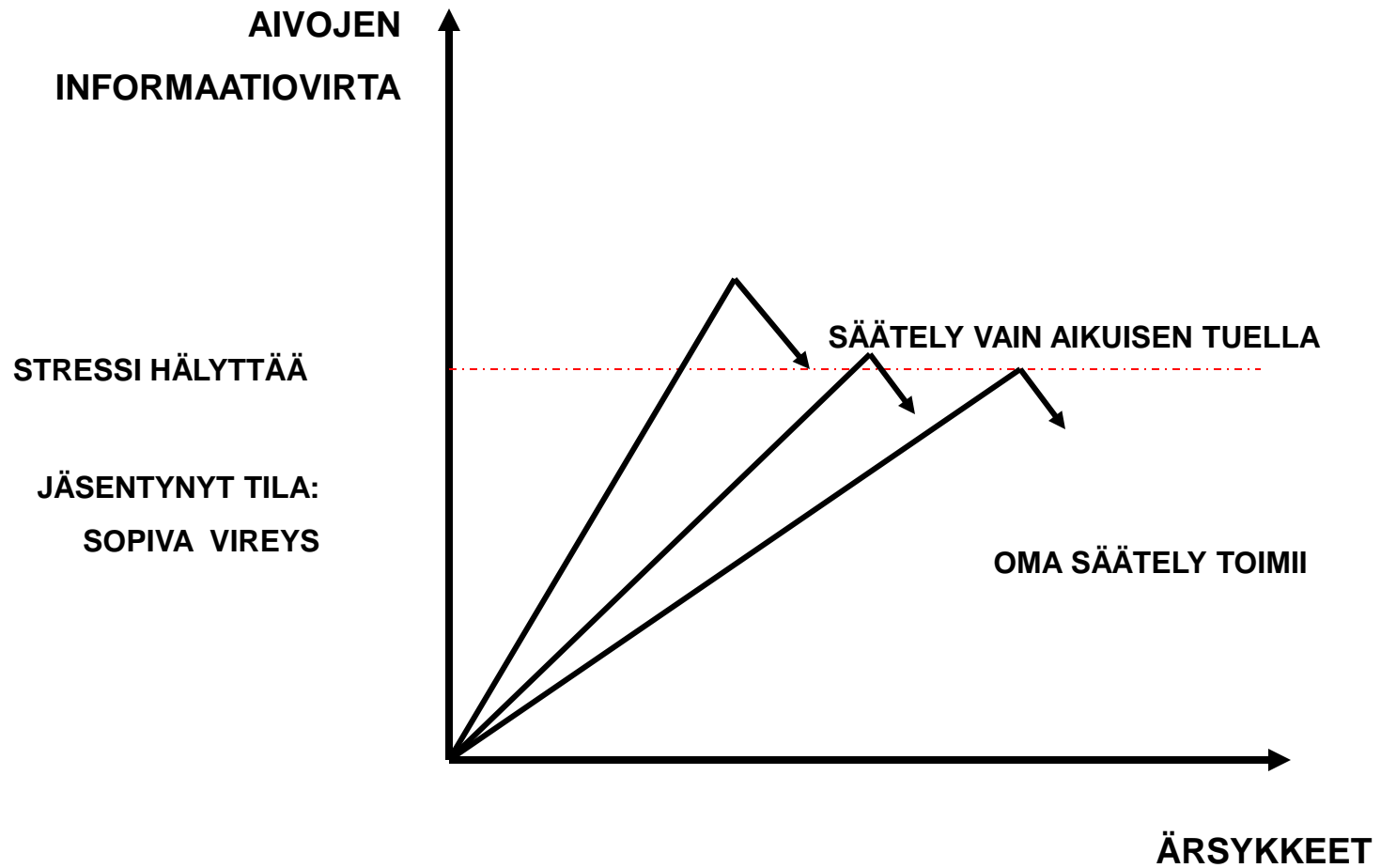
AIVOT KEHITTYVÄT TOIMINNASSA

- Aivojen tehtävä on ohjata yksilön toimintaa vastaanottamansa tiedon mukaan
 - aistitieto
 - ympäristöaistit, kehoaisti, sosiaaliset aistit
 - kokemustieto
 - jokainen kokee todellisuuden omalla tavallaan
- Toiminta ja kokemukset ohjaavat aivojen hidasta kehitystä
 - perimä määrittää mahdollisuuksien kirjon
 - ympäristö avaa ja sulkee perimän toteutumista
- Sisäisen tilan säätely on kehityksen avain

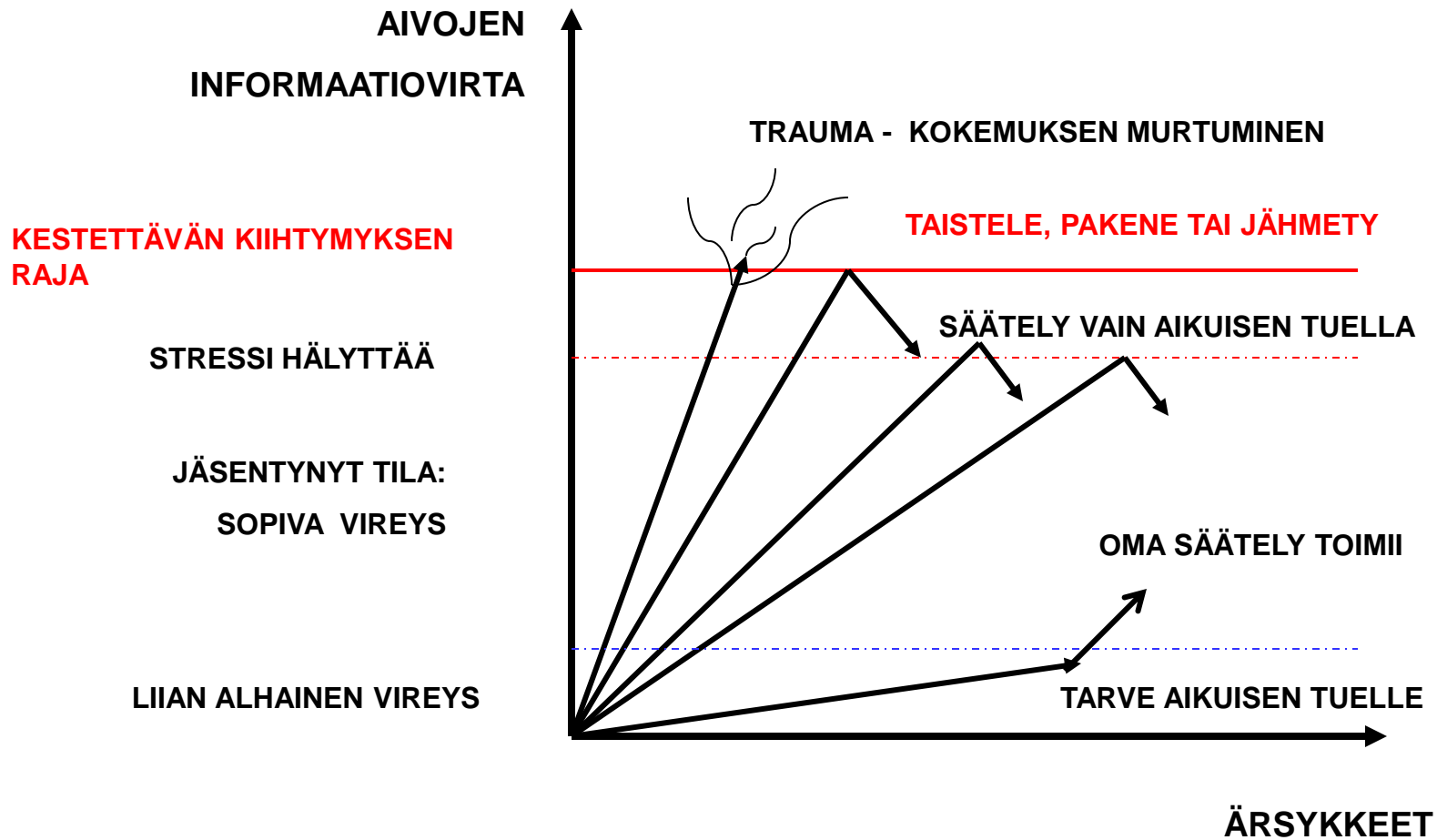
SISÄISEN TILAN SÄÄTELY

- **Stressi** on säätelykyvyn kuormittumisen tila
 - aivojen ja kehon hälytystila
 - lapset ovat äärimmäisen erilaisia
 - temperamentti ja kiintymyssuhteissa tapahtuva kehitys
 - liian korkeat odotukset - lapsen ominaisuuksiin nähden
- **Trauma** on säätelykyvyn ylittymisen tila
 - hälytys nousee liian korkealle tai jatkuu liian kauan
 - voimakas kokemus, jota ei pysty käsittelemään
 - taistele, pakene tai jähmety reaktiot
 - tulevat helposti tulkituksi käytöshäiriöinä
 - kaltoinkohtelun ydin
 - lapsi on täysin tuetun säätelyn varassa

SÄÄTELY YKSIN JA TOISEN TUELLA

SÄÄTELY YKSIN JA TOISEN TUELLA

KALTOINKOHTELU BIOLOGISINA AIVOJEN REAKTIOINA

○ Kipu ja pelko

- elimistölle on tapahtumassa tai uhkaamassa tapahtua jotakin pahaa
- synnynnäisiä ja opittuja reaktioita
 - äkilliset kovat äänet, pimeys, suuri hahmo näkökentässä

○ Yksinäisyys

- yksin jääminen merkitsee luonnossa varmaan kuolemaa
 - turvallisesta aikuisesta erossa oleminen
 - vanhempien ero – väkivalta kotona - kuolema
- aikuisen vastaamattomuus
 - ilmeettömyyskokeissa stressi nousee nopeasti korkealle
 - vanhemman masennus tai päihteiden käyttö voi sinänsä olla kaltoinkohtelevaa

KALTOINKOHTELU AIVOJEN TRAUMATISOITUMISENA

- Väkivalta
 - pahoinpitely
 - lapsen itkun ja vaativuuden vaijentaminen
 - oman trauman siirtäminen eteenpäin
 - hyväksikäyttö oman tarvitsevuuden takia
 - altistuminen aikuisten väliselle väkivallalle
 - korkein ennustearvo tulevalle väkivaltaisuukselle
 - altistuminen seksuaalisuudelle tuhoaa luonnon myöhemmäksi tarkoittamaa kehitystä
- Laiminlyönti tuhoaa sosiaalisia aivoalueita
 - empatiapuutteet vaikeuttavat korjaavia kokemuksia
 - aikuissuhteiden epäjatkuvuus, arvaamattomuus ja kaoottisuus

SYRJÄÄN JÄTTÄMINEN KOHTELEE KALTOIN

- Syrjään joutuminen sattuu
 - samat aivoalueet hälyttävät kuin fyysisessä kivussa
 - lapsen kasautuva kokemus siitä, ettei saa merkitä hyvää
 - alkaa varhain: syrjään jättävä kiusaaminen on yleistä päivähoidossa ja kouluissa
 - lisää pahantahoisia ajatuksia
 - toinen arvioidaan pahantahtoiseksi
 - toiselle haluaa paha
- Ihminen huomaa herkästi sen, ettei saa vastausta
 - synnyttää häpeää itsestä
 - lisää vihamielisyyttä ja masennusta

PITKITTYNEESTÄ KALTOINKOHTELUSTA KÄRSII:

- Lapsen älykkyys
 - mitä merkittävämpi traumatisaatio, sitä voimakkaammin älykkyuden kehitys kärsii
- Lapsen ruumiillinen terveys
 - kromosomien säätely-yksiköt (telomeerit) lyhyemmät
 - ennenaikainen vanheneminen
 - yhteys moniin sairauksiin (metabolinen oireyhtymä)
- Vanhemmuus
 - vaikeus ymmärtää lasta ja omia reaktioitaan
- Ympäristö
 - vaikea eläytyä lapseen– ”täytyykö lapselta hyväksyä mitä vain?”
 - rankaisevuus lisääntyy

LAPSEN HYVÄÄ KEHITYSTÄ SUOJAAVAT TEKIJÄT

- Lapset voivat olla hyvin kestäviä vaikeissa tilanteissa mutta voivat myös vaurioitua
 - suojaavat tekijät tuovat kestävyyttä
- 1. Lapsen rakenteelliset ominaisuudet
 - jokainen lapsi täysin yksilöllinen
- 2. Lapsen kokemuksesta kiinnostunut ja sitä jäsentävä aikuinen: kiintymysjärjestelmä
 - ei tarvitse olla äiti tai isä
 - päivähoitaja, lastensuojelun työntekijä, edunvalvoja...
- 3. Ulkoisen maailman vakaus ja ennustettavuus
 - perheen ja arjen muiden ympäristöjen toimintakyky
 - arki on lapselle täysin keskeinen

KIINTYMYKSEN TARVE

- Tarve saada apua kun on levoton, hätääntynyt tai uupunut
- Tarve saada vahvistus omalle innokkuudelle ja aloitteellisuudelle
 - tulla kuulluksi ja tuetuksi
 - itsenäisyys vahvistuu kun iloitaan yhdessä ja lohdutetaan vaikeissa hetkissä
- Omat kiintymyskokemuksemme vaikuttavat tapaamme kokea ja elää tärkeitä ihmissuhteitamme
 - myös psykofyysinen kokemus läheisyydestä
 - välttelevät, ristiriitaiset, häiriintyneet muodot rajoittavat

KIINTYMYSSUHTEET UUDESSA VALOSSA

- Valikoiva suhde huolehtiviin aikuisiin
 - säätelykyvyn kehittymisen suhteita
 - stressin säätely tuo turvallisuuden tunteen
 - vuorotteleva tunneviestintä synnyttää taidon kommunikoida
- Kiintymyssuhteita muodostuu moniin
 - samanaikaisesti ja eri tavoilla
 - yhdessä kannettu vanhemmuus on ihmisen voimavara
 - puutteellinen vanhemmuuden tuki on riskitekijä sekä lapselle että vanhemmalle
- Eri kiintymyssuhteet tukevat minuuden kasvua erilaisiin ulottuvuuksiin
 - ihmisen rikas, vivahteikas sosiaalinen älykkyys

LUOTTAVAINEN ELI TURVALLINEN KIINTYMYKSI

- Aikuinen virittäytyy lapseen kyllin hyvin
 - lapsen viestit kuullaan
 - myönteiset tunteet vahvistetaan
 - kielteiset tunteet rauhoitetaan
- Lapsi luottaa tulevansa kuulluksi
 - avoin sekä hätänsä että ilonsa ilmaisussa
 - johtaa laajaan asteikkoon hallittavissa olevia tunteita
 - uteliaisuus ja yhteinen toiminta vahvistuu
 - älyllinen kehitys vahvistuu
 - empatiakyky kehittyy
 - sosiaalinen joustavuus tuo kannustusta ikätovereilta ja opettajilta

VÄLTTELEVÄ KIINTYMYKS

- Aikuinen hoitaa ennustettavasti muttei virity lapseen
 - tunnevasteet viileitä ja etäisiä
 - hyviä tunteita vahvistetaan niukasti, pahojen tyyntäminen on tehotonta
 - lapsen huomio suuntautuu pois vuorovaikutuksesta
- Lapsi ei luota tunteisiinsa eikä niiden jakamiseen
 - uteliaisuus suuntautuu esinemaailmaan
 - näennäisitsenäisyys
 - suomalaisen kulttuurin sairastuttava oletusarvo
 - vaikeuksia empatian kehittämisessä
 - avointa tai piilotettua aggressiivisuutta
 - riippuvuuskehitys

RISTIRIITAINEN KIINTYMYS

- Aikuisen käytös on ennustamatonta ja ohjautuu aikuisen tunnetilan mukaan
 - lapselle vastaaminen ja hänen torjumisensa vaihtelevat ennakoimattomasti
 - voimistaa lapsen kielteisiä tunteita
 - huomio juuttuu aikuisen läheisyyden hallintaan
- Lapsi takertuu ja pakottaa
 - ulospäin suuntautuva uteliaisuus tukahtuu
 - sosiaalinen epävarmuus
 - ahdistus ja masennusoireet
 - riski oppimiselle

MILTÄ AIKUISUUS NÄYTTÄÄ KUN KIINTYMYKSI HÄIRIINTYY

- Aikuinen uhkaa väkivallalla tai hylkäämisellä
 - jatkuva psykobiologinen stressitila
 - uuden oppiminen häiriintyy
- Aikuinen leikkii vähemmän
 - yhteisen ilon ja tyyntymisen kokemuksia vähän
- Aikuinen ei vastaa tunneviesteihin vääristyneesti
 - ymmärtää lapsen pahantahtoiseksi
 - Kullervo: tuhoava häpeä korostuu
- Aikuinen puhuu vähemmän
 - suunnitelmallinen yhteistyö kärsii
 - lapsen oman toiminnan ohjaus kärsii

MILTÄ LAPSEN HÄIRIINTYNYT KIINTYMYKS NÄYTTÄÄ

- Outoja, yhteen sopimattomia käyttäytymisen piirteitä
 - hajanainen levottomuus, paniikkikohtaukset, raivo
 - pelon leimaamaa käyttäytymistä
 - taistele, pakene tai jähmety
 - äkillinen poissaolevuus
- Huono fyysinen yhteys
 - läheisyys ja yhteys ahdistavia, katseyhteys huono
 - valehtelu
 - ei anna hoitaa itseään
 - varastaminen
 - oman kehon kokemus epäselvä
 - kömpelyys
- Huono tunneyhteys
 - pakonomaista miellyttämistä tai hallintaa

YHTEYTEEN ASETTUMISEN JÄRJESTELMÄ

- Sisäinen tila, jossa ihminen pystyy olemaan turvallisessa yhteydessä toiseen
 - vartalon ja erityisesti pään asento
 - kasvojen, erityisesti silmien ympäristön ilmelihakset;
 - äänen sointuvuus ja kuulon virittäminen ihmisäänille
 - läheisyys ja kosketus
- Kannustavan vuorovaikutuksen ydin
 - vireystaso on sopiva kokeilemiseen, yrittämiseen, oppimiseen ja itsensä ylittämiseen
- Yhteys tietysti katkeilee toistuvasti
 - korjaaminen on parempaa kuin jatkuva onnistuminen
 - korjaaminen on aikuisen vastuulla

LAPSEN KANNUSTAMINEN ON USKOA HÄNEN MAHDOLLISUUKSIINSA

- Todellisuuspohjaista
 - ennakoasenteet voivat tukea tai haitata
 - ammattilaisten luokitteleva arviot voivat sekoittaa
- Tuetaan onnistumista
 - yhdessä tehty muuttuu omiksi mahdollisuuksiksi
 - aivot kehittyvät toiminnassa ja kokemuksissa
 - radat, joita käytetään, vahvistuvat
 - harvoin käytetyt radat surkastuvat
- Merkitään onnistuminen selkeästi
 - lapsi ei tiedä, mikä merkitsee
 - odotukset itse pärjäämiselle usein liian korkeita
 - pienestä onnistumisesta kiittäminen ratkaisee

HYVÄKSYTYKSI TULEMINEN KANNUSTAA JA TUNTUU HYVÄLTÄ

- Varhaiskasvatuksen ja koulun moraalinen itseisarvo on varmistaa joukkoon kuulumisen kaikille
 - järjestelmän on otettava huomioon lasten yksilölliset kehittymisen tarpeet
- Lasten hetkestä hetkeen vaihtuvat avun tarpeet vireyden säätelyyn ja yhteydessä pysymiseen on opittava huomaamaan
 - viesteihin vastataan tavalla, joka tukee hyvää ja hallitsee paha
 - tämä palauttaa lapsen osaksi yhteyttä sekä aikuiseen että ryhmään
 - siten se vahvistaa lapsen minäme –kokemusta

LASTA KANNUSTAVA ASENNE

- Lapsen näkeminen erityisenä
 - utelias kiinnostus
 - lähtökohtainen hyväksyminen: syvällä sisällä on hyvä päämäärä
 - arvon ja merkityksen antaminen
 - ”menipä tuo hienosti”
 - ”sinä olet sitten kiva tyttö/ poika”
- Kunnioittaminen
 - vastuun ottamista omista virheistä
 - ”nyt en tainnut kuunnella”, ”nyt tein väärin”, ”en huomannut”

LASTA KANNUSTAVA ASENNE 2

- Myötä tunteminen
 - tunteen elävyyden yhteen soinnuttaminen
 - ”onpa sinulla ollut rankkaa”,
 - ”olipa ihana tarina”
- Todellisuuden sanoittaminen
 - ennakointi, jälkipurku ja kiitos
 - merkitykset syntyvät toiminnan sanoittamisen myötä

ILO KANNUSTAA LASTA JA MEITÄ AIKUISIA

- Myönteiset tunnetilat avaavat kehityksen mahdollisuuksia ja vahvistavat kehitystä
 - yhteydet aivoissa lisääntyvät
 - uudet toimintamahdollisuudet avautuvat
- Myönteiset tunnetilat nousevat aivoissa neljää eri kanavaa pitkin
 - 1) uteliaan tutkimisen ja löytämisen tuomasta hallinnan tunteesta
 - 2) fyysisestä (riehakkaasta) leikistä toisten kanssa
 - 3) hoiva- ja kiintymyskokemuksista
 - 4) kumppanuudesta: yhteistoiminnasta, anteliaisuudesta, ryhmäyhteisyydestä, ystävyyydestä

EHKÄISYSTÄ YLEISESTI

- Ensimmäisen asteen ehkäisy
 - koko väestöön kohdistuva hyvän kohtelun tukeminen: kannustava vuorovaikutus
- Toisen asteen ehkäisy
 - riskiryhmiin kohdistuva
 - riskiryhmien tunnistaminen vaatii tutkimusta
- Kolmannen asteen ehkäisy
 - kaltoin kohdeltujen lasten hyvän kehityksen tuki
 - toistumisen riskin pienentäminen
 - tärkeintä on havaita kaltoinkohtelu
 - on tunnettava merkit ja
 - uskallettava luottaa omiin havaintoihinsa
 - pahoinpitely on yleistä ja yhtäläistä

TUEN KOKEMINEN: ENSIMMÄISEN ASTEEN EHKÄISY

- Käytännön apu
 - **lapsiperheiden kotiapu ja perhetyö** – kun se on riittävän konkreettista
 - apu lapsen tarpeiden kohtaamisessa
 - **kasvatuskumppanuus**
- Kokemus kohdatuksi tulemisesta
 - kuulluksi tuleminen
 - ymmärretyksi tuleminen
 - vastatuksi tuleminen
 - **ammattilaisen tukemat vertaisryhmät**
 - **perhekeskustoiminta**

TUEN PUUTTUMISEN KOKEMUS

- Yksin jätetyksi tuleminen
 - ne, joilta odottaa tukea, eivät sitä anna
 - avun pyytäminen ja siinä torjutuksi tuleminen
 - yksin selviämisen kulttuurinen perusoletus
- Oletetaan pystyvän sellaiseen, johon ei pysty
 - ”ovathan sitä muutkin pystyneet”
 - stressi kohoaa toistuvasti traumaattiseksi
 - toimintamahdollisuudet supistuvat

TOISEN ASTEEN EHKÄISY

- Vanhemman erityinen kuormitus
- Parisuhdevaikeudet
 - **vanhempainryhmät**
 - väkivalta: **Marak, Lyömätön linja**
- Yksin jääminen
 - leskeytyminen
 - ero: **lapsilähtöinen sovittelu**
- Sairaus, mielenterveys- ja päihdeongelmat, taloudelliset vaikeudet ja työttömyys
 - **Toimiva lapsi&perhe -työmuodot**

TOISEN ASTEEN EHKÄISY 2

- Lapsen käytöshäiriöt
 - **vanhempainryhmät**
 - **kasvatuskumppanuus**
- Lastensuojeluasiakkuus
 - **läheisneuvonpito**
 - **intensiivinen perhetyö**
- Kiusaaminen
 - lapset kaltoinkohtelevat toisiaan
 - koulussa: **KiVa-koulu, Yhteispeli**
 - päivähoidossa ja varhaiskasvatuksessa ei vakiintuneita muotoja
 - epäkunnioittava käytös käsitteenä selkeämpi

TOISTUVAN KALTOINKOHTELUN EHKÄISY

- Riski toistumiselle on suuri
 - **vanhempi-lapsi terapiat**
 - lapsen toiminnan mielellistäminen
 - suora toiminnallinen ohjaus
 - myönteisten vuorovaikutuskokemusten vahvistaminen
- Kaltoinkohtelun tutkinta ja hoito
 - **LASTA-hanke** pilotoi lastenasiaintaltoa
 - kokonaistilanteen kantaminen yli monen prosessin
 - **traumafokusoitu kognitiivinen käyttäytymisterapia**
 - yhteisöllinen tiedostamisen lisääminen

VAALI USKOA OMAAN ITSEESI

- Onnistumista tukee, että ajattelu, tunteminen ja kehollisuus pysyvät yhteen nivoutuneina
 - pidä huolta kehosta: ravinto, liikunta, lepo
 - pidä huolta tunteista: laulu, luonto, leikki
 - toiminnan vaihtoehdot ovat silloin suurimmat
 - joustavuus on voimaa
- Henkinen terveys on kykyä joustavaan ja jäsentyneeseen toimintaan
 - yhteen nivominen ja sen ylläpitäminen on työtä
 - oman kehollisen kokemuksen huomaaminen auttaa
 - pitkä tietoinen uloshengitys tukee liittymisen hermostoa
 - tunnesiirtymät lapsesta kuormittavat
 - ymmärrys lapsen olemuksen vaihteluista voi auttaa
 - missä tilassa lapsi kulloinkin on

Kiitos

